

A politikai sajtó kezdetei Kolozsvárt

Az Erdélyi Muzéum megszűnése (1818) és Döbrentei Gábor Pestre költözése (1820) idején a társadalmi és politikai életben olyan pangás mutatkozott, amelyben minden lapindítási kísérlet áthághatatlan akadályokba ütközött. Kolozsvárnak a XIX. század első két évtizedében még nincs újságja, s kérdéses, hogy egy erősen cenzúrázott, az erdélyi politikai élet kérdéseit elkerülő lap számíthat-e érdeklődésre. A XVIII. század végén a külföldi mintára szervezett erdélyi olvasóegyletek a reakció nyomására megszűntek, és Bölöni Farkas Sándor is csak Széchenyi fellépése, a Magyar Tudományos Akadémia szervezési munkálatainak megkezdése után gondolhatott arra, hogy Kolozsvárt olvasóegyletet hozzon létre. Ez lehetővé tette, hogy az értelmiség a magyar és a külföldi lapokhoz hozzájusson, és így az európai politikai életben tájékozódjék. Ebben a korszakban merészség, vállalkozó kedv és önzetlen lelkesedés kellett egy politikai lap megindításához. Ezek a tulajdonságok mind megvoltak Kisszántói Pethe Ferencben, az első kolozsvári lap szerkesztőjében.

Már a XVIII. század végén gazdasági lapokat adott ki Bécsben, mezőgazdasági szakmunkákat írt, és Pesten 1814–1818-ban a *Nemzeti Gazdát* szerkesztette. Pethe Ferenc erdélyi munkásságának kezdetéről id. Zeyk János a következőket írta: „Erdélybe, Tordosra — Fejér megyébe — a báró Vayak jószágába, mint haszonbérlo beszármazván, onnan — a köztudat szerint — Kolozsvárra szállott. Ott töré meg ő, munkás lelkével hazánkban a nemzeti nyelvet nyomó grönlandi jeget.“ (id. Zeyk János *Munkáji* IV. Kolozsvár, 1845. 39.)

Pethe eszerint Tordosról jött Kolozsvárra, és itt 1826 augusztusában a guberniumhoz fordult a *Hazai Híradó* című, hetenként kétszer „toldalékokkal“, vagyis mellékletekkel megjelenő lap engedélyeztetése tárgyában. Előfizetési felhívását a gubernium jóváhagyta, és már 1826. augusztus 17-én leküldte a református konzisztóriumnak azzal az ajánlással, hogy a lapot az iskolákban terjesszék.

Kérésében Pethe Ferenc a *Hazai Híradó* tárgykörét így ismertette: „1. Politikai válogatott Esetek és Történetek, melyek... leginkább ezen Nagy Fejedelemségben, s ennek keleti és déli szomszédságában magukat előadják.“ 2. Kormányrendeletek, és „magános emberek vagy egyesületek“ kívánságai. 3. „Az említett Toldalék vagyis a felébresztendő Nemzeti Gazda tárgyai lesznek: mindennemű Gazdasági, Kereskedési, Technológiai, s egyéb tanuságos Ertekezések és tapasztalt dolgok.“ Pethe Ferenc *Hazai Híradó* címmel egy hetenként kétszer egy-egy ív terjedelemben megjelenő lap tervét dolgozta ki. Ehhez járult mindjárt 1827. január elsejétől kezdve a rajzokkal illusztrált melléklet: a *Nemzeti Gazda*.

Terve azonban nem talált meleg fogadtatásra. A konzisztórium titkára nagy késéssel közölte Pethe kérését a püspökkel, s az iskolák előljáróit csak december elsején értesítették Pethe tervéről, amelyről azonban már tudtak a kolozsvári értelmiségi körökben. Bölöni Farkas Sándor ugyanis már 1826. október 12-én ezt írta Kazinczynak: „Pethe Ferenc itt újságot indít 1827-be, a tendenciája oly széles, hogy tárgyak nélkül nem fog szűkölködni, de előre látom hamar elakadását...“ Pethe Ferenc ekkor a plébánia fogadójában kocsmároskodott, ezt cserélte fel újság szerkesztésével olyan időszakban, amikor a magyar olvasóközönség még nem alakult ki, munkatársakra még alig lehetett számítani, a kezdetleges postai és hírszerző viszonyok, valamint a cenzúra miatt friss és érdekes lapot még nem lehetett Erdélyben kiadni. A százötven évvel ezelőtt megindult *Hazai Híradónak* azt az olvasóközönséget kellett megteremtenie, amely pár év múlva türelmetlenül várja az 1830-i párizsi, júliusi forradalom, majd a lengyel felkelés híreit, amely Széchenyi *Hitelét* vagy Bölöni Farkas és Wesselényi munkáit kézről kézre adva olvassa, szükségesnek tartja a trespert társadalmi élet megmozdítását, a szervezkedést, és rájön arra is, hogy a feudális erdélyi gazdasági életet változtatni kell.

Az 1827. január 1-én induló szerény külsejű *Hazai Híradónak* eszerint a politikai és társadalmi élet felélénkítése nehéz szerepét kellett vállalnia, és ezért

meg is tett mindent, elsősorban az egész európai életre kitekintő, a változásokat mindig számon tartó híryanagyával. Pethe a német, francia vagy angol lapokból vette át híryanaga nagy részét, de a balkáni eseményekről is közölt tudósításokat.

A szerkesztő szívesen közölt híreket a török—görög háborúról, a népek függetlenségi harcairól, a párizsi forrongásokról, és számon tartotta a műszaki, tudományos élet fontosabb eseményeit. Így például a *Times* nyomán ismertette olvasóival a London és Portsmouth közötti olvashatunk érdekes híreket. A lap 1828. június végétől kezdve *Erdélyi Híradó* címmel jelent meg, de tartalma nem változott.

A politikai tudósításokon kívül az első években természeti jelenségekről, egészségügyi kérdésekről, a marosvásárhelyi kórházban ápolott betegekről (1828. 1.52.), később a kolerajárványról is olvashatunk érdekes híreket. A lap 1828. június végétől kezdve *Erdélyi Híradó* címmel jelent meg, de tartalma nem változott.

Az erdélyi kulturális életéről, új könyvekről a *Hazai Híradó* kezdetben szinte semmit sem írt, az erdélyi élet elmaradottsága ebből is kitűnik. A szerkesztő franciaországi példát használt fel arra, hogy a tudomány és az iskolák nagy hasznát hangsúlyozza. Második évfolyamában a lap az Erdélyi Színjátész Társaság pesti előadásairól, a Magyar Tudományos Akadémia megalakulásáról, továbbá Liszt Ferencről és az ifjú Barabás Miklósról — aki Kolozsvárt letelepedve rajzórákat akart adni — is közölt híreket, tudósításokat. Így vált egyre élénkebbé a következő években, amikor az európai politikai élet bőséggel kínálta az olvasókat ígató, érdekes híreket. De csak a következő évben (1829) jutott el oda, hogy fontos gazdasági, társadalmi kérdéseket vessen fel, és vidéki munkatársak bevonásával (például id. Zeyk János) vitát vagy eszmecsere-t indítson. Pethe Ferenc, aki tapasztalt gazda volt, Erdély elmaradottságának, szegénységének az okait kereste, és már egy hetenként kétszer megjelenő folyóirat, a *Társalkodó* kiadására is gondolt.

A kudarcok azonban nem törték le, folytatta a tervezést, és gondolkodásra készítette olvasóit. Az 1829. 10. számban egy enyedi hazafi arról írt, hogy az új folyóirattól a politikai kérdések megvitatását is várja, és kifejezte azt a kívánását, hogy „mindenki szabadon és nyílt szívvel közölhesse a gondolatait, attól nem tartva, hogy jámbor véleményeiért valaha meglakoljon“. Így jelentkezik a Habsburg-birodalom abszolutizmusa elleni tiltakozás és a demokratikus jogok követelése. Ehhez fűződnek a 22. és 23. szám cikkei a *Társalkodó* hasznáról.

Széchenyi gondolatai most kezdenek érni az olvasókban, szükségesnek tartják egy haladást szolgáló folyóirat megindítását, amelyben viták folynak, mint az angol klubokban: „Ez adhat lelket, elevenséget a jovaltott *Társalkodónak*.“ A megkövesedett feudális világ ellen és egy új világ kialakításáért indult meg a lassú küzdelem a lap hasábjain, s ez folytatódott az 1830-as években az erdélyi városok kollégiumaiban szervezett olvasóegyesületekben. Ez az új felfogás tűnik ki abból is, hogy Pethe a folyóiratot a régebbi kísérletektől eltérően nem irodalmi jellegűnek képzelte el, hanem helyet akart adni benne a történelemnek, a statisztikának, a gazdaságnak, a kereskedelmet, a mesterségeket érintő cikkeknek, emellett még a magyar orvosi nyelv kiművelésére is gondolt, mert a nyelv pallerozását mindig fontosnak tartotta.

Hogy Pethe Ferenc minden elgondolásában és tervében főként a polgárosodó nemességre és a városi polgárságra gondolt, az kitűnik abból is, hogy már ekkor (24. sz.) közölte olvasóival: kiadja az *Európai mértéktárat*, amelyet kereskedőknek, pénzváltóknak, gazdáknak, iparosoknak, mesterembereknek szánt.

Az *Európai mértéktárat* Pethe kinyomtatta, és ívenként küldte el az *Erdélyi Híradó* előfizetőinek, akik az 1830. év végén azt két kötetbe köthették be. A nagy vállalkozás tehát sikerült, megjelent végre Erdélyben egy olyan szakmunka, amely teljes egészében a gazdasági élet szolgálatában állott, és gyakorlati célokat szolgált. Emellett még arra is volt energiája Pethe Ferencnek, hogy 1830 januárjában megindítsa a *Nemzeti Társalkodót*, egy olyan ismeretterjesztő folyóiratot, amely később társadalmi, művelődési, nevelési kérdések felvetésével, számunkra is érdekes útirajzokkal és irodalmi cikkekkel szolgálta a polgárosodást.

1831. július 1-én Pethe anyagi válságba jutott, az *Erdélyi Híradót* a *Nemzeti Társalkodóval* együtt kénytelen volt átadni Méhes Sámuelnek, ő maga pedig Szilágyssomlyóra vonult vissza, s nemsokára (1832. február 22.) meghalt. Ezzel az erdélyi hírlapirodalom első, nehézséggel járó, de jövőt előkészítő szakasza lezárult.

Vita Zsigmond